

השטחים המוחזקים (כולל שטחים הכפופים לריבונות הרשות הפלסטינית)

לרשות הפלסטינית אין חוקה, אולם היא הצהירה שהחוק הפלסטיני הבסיסי משמש כחוקתה הזמנית. החוק הבסיסי קובע שדתה הרשמית של הרשות הפלסטינית היא האיסלם ושעקרונות השריעה (החוק האיסלמי) יהוו את מקור החקיקה העיקרי, אך מאפשר את חופש הפולחן והאמונה ואת ביצועם של טקסים דתיים, אלא אם הם מפרים את הסדר הציבורי או המוסר הציבורי. החוק הבסיסי אף אוסר על אפליה המבוססת על דת ומתנה שכל האזרחים יהיו שווים מול החוק ושזכויות האדם הבסיסיות וחירויותיו הבסיסיות תהיינה מוגנות.

ישראל מישמת שליטה חוקית, צבאית, וכלכלית בדרגות שונות בשטחים המוחזקים. לישראל אין חוקה, ובעוד שהחוק הבסיסי שלה בנוגע לכבוד האדם וחירותו אינו מתייחס בפירוש לחופש הדת, הוא אכן מתייחס להכרזת מדינת ישראל, המספקת בפירוש הגנה על חופש הדת. בנוסף לכך, בית המשפט העליון משלב בקביעות רבות שלה את הכרזת זכויות האדם הבינלאומית ואת האמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות, כולל הוראותיהן בנוגע לחופש הדת, עם מערכת החוק של המדינה.

ממשלת ישראל כיבדה בדרך כלל את הזכות לחופש הדת בשטחים המוחזקים במשך תקופת הדיווח. אולם, למרות הוראות החוק הבסיסי של הרשות הפלסטינית לאפשר את חופש הדת, ולמרות הכרזת העצמאות של ממשלת ישראל, נמשכות ההגבלות על חופש הדת בשטחים המוחזקים. במיוחד, מדיניות ההסגר הקפדנית של ישראל ומגדר ההפרדה שהוקם על ידי ממשלת ישראל הביאו להגבלת יכולתם של פלסטינים נוצרים ומוסלמים להגיע לאתרי התפילה שלהם על מנת לבצע את טקסיהם הדתיים. החוק הישראלי אף מגביל את יכולתם של ישראלים יהודים להגיע לאתרי התפילה שלהם הנמצאים תחת שליטה פלסטינית.

מעמדו של כיבוד חופש הדת על ידי הרשות הפלסטינית לא השתנה במשך תקופת הדיווח. המדיניות הממשלתית של הרשות הפלסטינית תרמה לחופש הפולחן הדתי בדרך כלל, למרות שבעיות התמידו במשך תקופת הדיווח. המשכיה שליטתו של חמאס על רצועת עזה במשך תקופת הדיווח ולכן הרשות הפלסטינית לא היתה מסוגלת לאכוף את כיבוד חופש הדת או להתייחס לדיווחים על הטרדת סיעות דתיות ברצועת עזה.

יחסים טובים התקיימו בדרך כלל בין נוצרים ומוסלמים, למרות שהיו קיימים מתחים. מתחים חברתיים בין יהודים ולא-יהודים נותרו גבוהים במשך תקופת הדיווח, ואלמות מתמשכת הגבירה מתחים אלה.

ממשלת ארה"ב מנהלת דיון עם הרשות הפלסטינית בנושא חופש הדת כחלק ממדיניותה הכוללת לקידום זכויות האדם. מאמצי ממשלת ארה"ב לקידום חופש הדת התמקדו על מקרי פשע מסויימים ותקיפות המכוונות נגד קבוצות דתיות מסויימות.

חלק I. דמוגרפיה דתית

שטחה של הגדה המערבית (לא כולל את מזרח ירושלים) הוא 5,796 קמ"ר ואוכלוסייתה מונה 2.4 מיליון איש, לא כולל 300,000 ישראלים בקירוב. שטחה של מזרח ירושלים הוא 70 קמ"ר ואוכלוסייתה מונה 415,000 איש, כולל 180,000 ישראלים בקירוב. שטחה של רצועת עזה הוא 370 קמ"ר ואוכלוסייתה מונה 1.5 מיליון איש.

כ-98 אחוזים מתושבי השטחים המוחזקים הפלסטינים הם מוסלמים סונים. בעוד שההערכות משתנות בהיעדר נתוני מרשם אוכלוסין אמינים, ניתן להעריך שישנם כ-120,000 נוצרים בגדה המערבית (כולל מזרח ירושלים) וכ-1,500 עד 2,500 נוצרים ברצועת עזה. רובם של הנוצרים הינם יוונים אותודוקסים; השאר כוללים קתולים (כולל יוונים קתולים), פרוטסטנטים, סורים אורתודוקסים, ארמנים אורתודוקסים, קופטים, מרונטים, אתיופים אורתודוקסים, ופלגים פרוטסטנטים. הנוצרים מتركזים בעיקר בשטחי ירושלים, רמאללה, ובית-לחם, אולם קהילות יותר קטנות שלהם קיימות בכל מקום. לפי דבריהם של מנהיגים נוצרים מקומיים, מאז 2001 חלה תאוצה בהגירתם של פלסטינים נוצרים ומספרם של הנוצרים בגדה המערבית וברצועת עזה הולך ומצטמצם. רובם עזבו מסיבות בטחוניות וכלכליות, הקשורות לעיתים קרובות להשפעת הגדר; אולם שיעור הילודה הנמוך בין הפלסטינים הנוצרים צורם אף הוא להתכווצות מספרם. קיימת גם קהילה שומרנית בת 400 איש בקירוב בהר גריזים אשר ליד שכם בגדה המערבית.

מספר קטן מאוד של חברי פלגים נוצרים אוונג'לים, וכן חברי "עדי יהוה", מתגוררים בגדה המערבית.

חלק II. מעמד כיבוד חופש הדת מצד הממשלה

מסגרת חוקית/מדינית

לרשות הפלסטינית אין חוקה, אולם היא הצהירה שהחוק הפלסטיני הבסיסי משמש כחוקתה הזמנית. החוק הבסיסי קובע שדתה הרשמית של הרשות הפלסטינית היא האיסלם ושעקרונות השריעה (החוק האיסלמי) יהוו את מקור החקיקה העיקרי, אך מאפשר את חופש הפולחן והאמונה ואת ביצועם של טקסים דתיים, אלא אם הם מפרים את הסדר הציבורי או המוסר הציבורי. החוק הבסיסי אף אוסר על אפליה המבוססת על דת ומתנה שכל האזרחים יהיו שווים מול החוק ושזכויות האדם הבסיסיות וחירויותיו הבסיסיות תהיינה מוגנות. הרשות הפלסטינית השתדלה להגן על חופש הדת במלואו ולא סבלה פגיעה בו מצד הממשלה או מצד התחום הפרטי.

הקמתו של גדר ההפרדה בידי ממשלת ישראל החלה ב-2002 בעקבות חששות בטחוניים מוצהרים, הגבילה באופן חמור את הגישה למקומות קדושים ושיבשה את עבודתם של ארגונים דתיים המספקים חינוך, טיפול רפואי, סעד הומניטרי ושירותים חברתיים אחרים לפלסטינים, בעיקר בתחומי מזרח ירושלים וסביב לה. המחסום גם משבש את עבודתם של ארגונים לא-דתיים, ולפעמים ממשלת ישראל משתדלת להפחית את השפעתו על קהילות דתיות. הסגרים והמתנות ארוכות במעברי גבול ישראלים משבשים לעיתים קרובות נסיעות למטרות דתיות.

במסגרת ביצוע הקמת הגדר, עיקלה ממשלת ישראל רכוש השייך לפלסטינים ולכמה מוסדות דתיים, נישלה תושבים נוצרים ומוסלמים, והידקה את הגבלות התנועה לגבי קהילות לא-יהודיות. רוב הפלסטינים והמוסדות הדתיים סירבו לקבל פיצויים על מנת למנוע תחושה שקבלת פיצויים תעניק לגיטימציה לעיקול הקרקע ובניית הגדר. ממשלת ישראל טוענת שהשתדלה להקים את המחסום על אדמה ציבורית ככל שניתן, וכאשר השתמשה באדמה פרטית, סיפקה אפשרויות לפיצויים. באופן עקרוני, עם כל צו עיקול הקשור לגדר הוצעו פיצויים באופן אוטומטי; אולם, על הבעלים היה לעבור תהליך פנייה לערכאות. ערכם של הפיצויים לא היה אוטומטי אלא היה כפוף לאומדן ולאימות.

כנסיות בירושלים, בגדה המערבית, ובעזה פעלו תחת אחת משלוש קטגוריות כלליות: כנסיות המוכרות על פי הסכמי הסטאטוס-קוו שהושגו תחת השלטון העותומני לקראת סוף המאה ה-19;

כנסיות פרוטסטנטיות, כולל אוונג'ליות, שהוקמו מסוף המאה ה-19 ועד 1967, אשר, למרות קיומן ופעילותן, אינן מוכרות באופן רשמי על ידי הרשות; ומספר קטן של כנסיות שהחלו לפעול במשך העשור האחרון, אשר מעמדן החוקי פחות ברור.

קבוצת הכנסיות הראשונה מנוהלת לפי הסכמי הסטאטוס-קוו של המאה ה-19 שהושגו עם הרשויות העותומניות, אשר אותם הרשות מכבדת. הסכמים אלו מבססים במפורש את נוכחותן וזכויותיהן של הכנסיות הבאות: יונית אורתודוקסית, קתולית, ארמנית אורתודוקסית, אשורית, סורית אורתודוקסית, יונית קתולית, קופטית, ואתיופית אורתודוקסית. הכנסיה האפיסקופלית והכנסיה הלותרנית נוספו יותר מאוחר לרשימה זו. מיד עם הקמתה, הכירה הרשות הפלסטינית בכנסיות אלו ובזכויותיהן. בדומה לבתי-הדין של השריעה תחת האיסלם, רשאיות קבוצות אלו לקיים בתי-דין כנסייתיים לגבי מעמד אישי וענייני רכוש מסויימים עבור חברי קהילותיהם הדתיות שפסיקותיהם מחייבות מבחינה חוקית. בתי-דין אזרחיים אינם פוסקים בעניינים אלו.

לכנסיות מהקטגוריה השניה, הכוללות את "כנסיות אלוהים", "כנסיית הנוצרי" וכמה כנסיות בפטיסטיות, קיימת הבנה שלא-בכתב עם הרשות הפלסטינית, המתבססת על עקרונות הסכמי הסטאטוס קוו. הן רשאיות לפעול בחפשויות ומסוגלות לבצע פונקציות מסויימות לגבי מעמד אישי, למשל הנפקת רשיונות נישואין.

הקטגוריה השלישית כוללת מספר קטן של קבוצות מיסיונריות, כולל "עדי יהוה" וקבוצות אוונג'ליות נוצריות אחדות. גם כנסיות אלה פועלות ללא הפרעה מצד הרשות הפלסטינית בדרך כלל.

הרשות הפלסטינית דורשת מן הפלסטינים להכריז על שיוכם הדתי במסמכי הזיהוי והיא אוכפת דרישה זו בחוזקה. בתי-דין איסלמיים או נוצרים חייבים לטפל בכל עניין חוקי הקשור למעמד אישי במידה וקיים בית-דין כזה עבור עדתו הדתית של הפרט האמור. בדרך כלל, כל עניין הקשור למעמד אישי – כולל ירושה, נישואים, נדוניה, גירושים, ומזונות – מטופלים בידי בתי-דין כאלה, הקיימים עבור מוסלמים ונוצרים.

לכל עדה המוכרת מבחינה חוקית ניתנת הרשאה לפסוק בענייני מעמד אישי, ורוב העדות עושות כן. לרשות הפלסטינית אין חוק נישואים אזרחיים. מבחינה חוקית, חברי סיעה דתית אחת רשאים להגיש, בהסכמה הדדית, סכסוך בעניין מעמד אישי לפסיקתה של סיעה דתית אחרת, אולם לא ידוע שדבר זה התרחש. כנסיות שאינן מוכרות באופן רשמי על-ידי הרשות הפלסטינית חייבות להשיג הרשאה מיוחדת לבצע טקסי נישואים או לפסוק בענייני מעמד אישי; כנסיות רבות שאינן מוכרות מייעצות לחבריהן להינשא (או להתגרש) בחו"ל.

לגבי הפלסטינים, חוקי המעמד האישי מבוססים על החוק הדתי. לגבי פלסטינים מוסלמים, חוקי המעמד האישי נובעים מהשריעה, בעוד שבתי-דין כנסייתיים שונים פוסקים בענייני מעמד אישי לגבי נוצרים. ב-1995, התנתה פקודה נשיאותית של הרשות הפלסטינית שכל החוקים שהיו בתוקפם לפני הקמתה של הרשות הפלסטינית ישארו בתוקפם עד שהרשות הפלסטינית תחוקק חוקים חדשים או תשנה את החוקים הישנים. לפיכך, בגדה המערבית, שהיתה בעבר תחת שלטון ירדן, "חוק המעמד" הירדני מ-1976, המבוסס על השריעה, שולט במעמד הנשים המוסלמיות (בין דברים אחרים). תחת חוק זה, הכולל חוקי ירושה ונישואים, נשים יורשות פחות מבני משפחה זכרים. חוק הנישואים מרשה לגברים לשאת יותר מאישה אחת, למרות שמעטים עושים זאת. לפני הנישואים, גבר ואישה יכולים להתנות בחוזה הנישואים תנאים שיחולו על ענייני כספים ומשמורת ילדים במקרה של גירושים. על פי המדווח, נשים מעטות משתמשות בסעיף זה של החוק.

בדרך כלל, לחץ חברתי מניא נשים מוסלמיות מלכלול הסכמי גירושים בחוזה הנישואים. חוק המעמד האישי של הרשות הפלסטינית קובע שמשמורת על ילדים מתחת לגיל 18 ניתנת לאם. תשלומי מזונות ו"קיצבת גירושים" מובטחים אף הם על פי החוק. כמו כן נהוג שסכום ניכר של נדוניה מעוכבת מתועד בחוזה הנישואים. חוקי המעמד האישי לגבי מוסלמים בעזה מבוססים על הפירוש המצרי לשריעה, המטיל הגבלות דומות על נשים.

האיסלם הוא דתה הראשית של הרשות הפלסטינית, וארגונים מוסלמים ומקומות תפילה מוסלמים מקבלים טיפול מועדף. ברשות הפלסטינית קיים משרד הוואקף וענייני הדתות המשלם עבור הקמת מסגדים ואחזקתם וכן את משכורתם של רוב האימאמים הפלסטינים. המשרד אף מספק תמיכה כספית מוגבלת לכמה אנשי-כמורה נוצרים וכמה ארגוני צדקה נוצרים. הרשות הפלסטינית אינה מספקת תמיכה כספית לאף ארגון יהודי או אתר יהודי קדוש בתחומי הגדה; אתרים יהודיים נמצאים בדרך כלל תחת שליטת ממשלת ישראל.

במזרח ירושלים, חראם-אל-שאריף (קודש הקודשים האיסלמי) כולל את כיפת הסלע ומסגד אל-אקצה, בין האתרים המקודשים ביותר לאיסלם. היהודים מכנים את אותו המקום כ"הר הבית" ומחשיבים אותו כאתר בית-המקדש היהודי העתיק. בדומה לכל מזרח ירושלים, המקום נמצא תחת שליטת ישראל מאז 1967, כאשר ישראל כבשה את העיר (מזרח ירושלים סופחה לישראל באופן רשמי ב-1980 וכך ישראל מחילה את חוקיה על מזרח ירושלים). יחד עם זאת, חראם-אל-שאריף וכל מוסדות הוואקף האחרים בירושלים מנוהלים על-ידי "הוואקף של ירושלים" - קרן נאמנות ואירגון צדקה איסלמיים בעלי קשרים לרשות הפלסטינית הממומנים ומנוהלים על ידי ירדן.

ממשלת ישראל מתנגדת לפולחן דתי לא-מוסלמי בחראם-אל-שאריף / הר הבית מאז 1967 כחלק ממדיניותה המוצהרת. באופן כללי, משטרת ישראל אינה מתירה תפילה ציבורית של לא-מוסלמים וציינה בפומבי שמדיניות זו נשארת בתוקפה למרות שלא-מוסלמים מבקרים בשטח זה.

מאז ראשית 2001, בעקבות התפרצות האינתיפאדה, אסרה ממשלת ישראל על אזרחים ישראלים בתפקידים בלתי-רשמיים לנסוע לחלקי הגדה המערבית הנמצאים תחת שליטתה האזרחית והבטחונית של הרשות הפלסטינית. הגבלה זו מונעת מערבים ישראלים לבקר באתרים קדושים לאיסלם ולנצרות בגדה המערבית, וכן מיהודים ישראלים לבקר באתרים אחרים, כולל בית-כנסת עתיק ביריחו. ביקורים בבית הכנסת ביריחו מקוצצים באופן חמור כתוצאה מאי-הסכמה בין ישראל והרשות הפלסטינית בנוגע להסדרים ביטחוניים.

הרשות הפלסטינית מחייבת לימודי דת בבתי-ספרה, עם קורסים נפרדים לסטודנטים מוסלמים ונוצרים. תוכנית החובה של הלימודים מחייבת לימודי נצרות לתלמידים נוצרים ולימודי איסלם לתלמידים מוסלמים מכיתה אלף עד כיתה וו. ב-2006 משרד החינוך והחינוך הגבוה של הרשות הפלסטינית השלים את שינויו בספרי הלימוד לבתי-הספר היסודיים והתיכוניים, אותם החל ב-1999. המרכז הישראלי-פלסטיני למחקר ומידע נטל על עצמו את סקירתם של ספרי-הלימוד הפלסטינים, במימון ארה"ב, והסיק שספרי-הלימוד אינם חוצים את הקו האדום לתחום ההסתה אולם ממשיכים להפגין אלמנטים של חוסר-איזון, דעות קדומות, ואי-דיוק. יחד עם זאת, המבקרים שמו לב שספרי הלימוד החדשים מתעלמים לעיתים קרובות מקשרים יהודיים היסטוריים לישראל ולירושלים.

נשיא הרשות הפלסטינית עבאס נעזר ביועצים לענייני נוצרים. שישה מקומות במועצת המחוקקת הפלסטינית שמורים לנוצרים; שום מקומות אחרים אינם שמורים לחברי אמונה אחרת. הימים

הקדושים הבאים נחשבים לחגים לאומיים: לידת הנביא מוחמד, אייד אל-פיטר, אייד אל-אדהה, זיקרה אל-היג'רה אל-נאבאווייה, וחג המולד. הרשות הפלסטינית קובעת את סוף-השבוע ביום ששי ושבת, אולם לנוצרים מותר לקחת יום חופש ביום ראשון במקום בשבת. הנוצרים לוקחים יום חג דתי בתשלום מלא בחג הפסחא.

הגבלות על חופש הדת

מדיניותה של הרשות הפלסטינית תרמה לפרקטיקה דתית חופשית בדרך-כלל, אם כי בעיות מסוימות התמידו במשך תקופת הדיווח.

הרשות הפלסטינית לא נקטה פעולה מספקת במשך תקופת הדיווח על מנת לחקור ולהביא לדין אנשים שהטרידו, הפחידו, ותקפו תושבים נוצרים של בית-לחם ורמאללה כמתואר בדוחות קודמים על חופש הדת הבינלאומי. המערכת השיפוטית הפלסטינית אף נמנעה מלהוציא פסק-דין בתביעות משפטיות רבות נגד השתלטותן של כנופיות פושעים על אדמות בבעלות-נוצרית בבית-לחם.

במשך תקופת הדיווח, המשיכה ממשלת ישראל להחיל הגבלות נסיעה אשר מנעו באופן משמעותי ממוסלמים ומנוצרים גישה למקומות פולחן בגדה המערבית. בציינה אלימות וחששות בטחוניים, הטילה ממשלת ישראל מטווח רחב של הסגרים קפדניים ועוצר ברחבי השטחים המוחזקים מאז אוקטובר 2000.

במשך תקופת הדיווח, הגבילה ממשלת ישראל באופן חמור את הגישה לחראם-אל-שאריף לרוב המוסלמים מן הגדה המערבית, עזה וירושלים. ממשלת ישראל מנעה ממוסלמים פלסטינים מן הגדה המערבית ועזה את הגישה לחראם-אל-שאריף ואתרים דתיים אחרים בכך שאסרה את כניסתם לירושלים. רשויות ישראל אף הגבילו באופן כללי את גישתם של פלסטינים תושבי ירושלים, במיוחד גברים תחת גיל 50, ולפעמים נשים תחת גיל 45. במשך רמאדאן (מה-2 בספטמבר עד ה-1 באוקטובר ב-2008) אסרו רשויות ישראל על גברים מתחת לגיל 45 את הגישה לאתר, בציין חששות בטחוניים.

כמו כן היו חילוקי-דעות בין מנהליו המוסלמים של חראם-אל-שאריף / הר הבית לבין הרשויות הישראליות ביחס להגבלות ישראליות על נסיונותיו של הוואקף לבצע תיקונים ושיפוצים פיזיים בשטח האתר ומסגדיו. תהליך האישור לרמפה קבועה המוליכה לשער המוגרבים של חראם-אל-שאריף / הר הבית נמשך לאורך תקופת הדיווח. לעומת זאת, החפירות במתחם המידי של שער המוגרבים לא התקדמו.

במשך תקופת הדיווח, המשיכו רשויות ישראל להגביל אשרות לאנשי כמורה ערבים נוצרים המכהנים בגדה המערבית או בירושלים לאשרות לכניסה חד-פעמית, אשר סיבכו את נסיעותיהם מחוץ לאיזור. הדבר שיבש את עבודתם וגרם לקשיים כספיים לארגונים הדתיים הנותנים להם את חסותם. כמרים קתולים ויוונים-אורתודוקסים, נזירות, ועובדים דתיים אחרים, לעיתים קרובות מסוריה ולבנון, נתקלים בעיכובים ארוכים ולפעמים פניותיהם נדחות. ממשלת ישראל ציינה שעיכובים או דחיות נגרמו עקב הכנות בטחוניות לאשרות והארכות. המחסור באנשי כמורה זרים מנע את פעילותן של קהילות נוצריות.

במשך תקופת הדיווח, המשיכה ממשלת ישראל להקים גדר הפרדה במזרח ירושלים ובסביבתה, והדבר גרם למניעת יכולתם של פלסטינים וכמה ישראלים לקיים את פולחנם הדתי והגביל באופן

חמור את גישתם של מוסלמים ונוצרים מהגדה המערבית לאתרים קדושים בירושלים ובגדה המערבית.

גדר ההפרדה היקשה במיוחד על נוצרים מאיזור בית-לחם להגיע לכנסיית הקבר בירושלים, וגרם לקשיים בביקורים באתרים נוצרים בבית עניא ובית-לחם לפלסטינים נוצרים הגרים בצד הירושלמי של הגדר, ובכך סייע לפורר ולפצל עוד יותר קהילת מיעוטים קטנה זאת. צליינים זרים ועובדי סיוע דתיים נתקלים לעיתים בקשיים בהשגת גישה לאתרים נוצרים קדושים בגדה המערבית בגלל הגדר והגבלות הישראליות על התנועה בגדה המערבית. גדר ההפרדה ומחסומים גם הם עיכבו תנועת אנשי כמורה בין ירושלים לגדה המערבית ולמזרים, וכן תנועת המתפללים בין בתיהם לבתי התפילה.

במשך תקופת הדיווח, הגבילו שלטונות ישראל באופן חמור את גישת הפלסטינים לקבר רחל, מקדש הקדוש ליהודים, נוצרים ומוסלמים, אולם התירו גישה ללא הפרעה באופן יחסי למבקרים יהודים. יחד עם זאת, באוגוסט 2008, מחתה קבוצת פעילים יהודים על כך ששלטונות ישראל הגבילו את גישתם למתחם.

מדיניות ההסגר הישראלית מנעה במשך תקופת הדיווח מעשרות אלפי פלסטינים מלהגיע למקומות תפילה בירושלים ובגדה המערבית, כולל בזמן חגים דתיים כמו רמאדאן, חג המולד, ופסחא. מנהיגי הכנסיה ביקרו בפומבי את אמצעי הבטיחות בהם נוקטת ממשלת ישראל בזמן מועדים דתיים, כמו שבת האור (טקס האש הקדושה), ערב הפסחא האורתודוקסי, ועליית הרגל של האפיפיור. למרות שממשלת ישראל ערכה הסדרים מיוחדים להקלת הגבלות הנסיעה הן לנוצרים והן למוסלמים בזמן מועדים דתיים ובעת ביקורו של האפיפיור בנדיקט XVI, היו תלונות רבות ביחס למספר הרשיונות ולחופש התנועה שנותרו בלתי-נאותים. אנשי כמורה מוסלמים ונוצרים דיווחו שוב על בעיות בהגעתם אל קהל המתפללים שלהם ובהשגת גישה לאתרים דתיים בירושלים ובבית-לחם.

במשך תקופת הדיווח, דיווחה העיתונות שהפיקוד העליון של צבא ההגנה לישראל (צה"ל) ביטל מספר ביקורים מתוכננים של ישראלים באתרים יהודיים קדושים בשטחים המוחזקים, כמו קבר יוסף, עקב חששות בטחוניים מוצהרים. העיתונות אף דיווחה על עליה במספר היהודים המבקרים באתר ללא אישור מן הממשלה הישראלית.

בזמן מועדים יהודיים, שכמה מהם חלו בזמן תקופת הדיווח, סגר צה"ל את מערת המכפלה / מסגד אל-איברהימי בחברון, המסגד השני בחשיבותו בשטחים המוחזקים, בפני מוסלמים. צה"ל פתח מחדש את האתר למתפללים מוסלמים בזמנים שלא חפפו לחגים יהודיים, כולל בפסח (שבעה ימים), יום כיפור (יום אחד), וחגים אחרים. הצד היהודי של האתר סגור בזמן ארבעה חגים מוסלמים.

בנובמבר 2008 החרימה משטרת ישראל רמקולים ממסגד בשכונה הירושלמית סור באחיר בעקבות תלונתם של שכנים יהודיים בהתנחלות הר חומה שקריאת המוסלמים לתפילה מהווה "זיהום רעש". מתנחלים בגבעת זאב ניסו אף הם למנוע באמצעים חוקיים את השמעת הקריאה לתפילה על ידי המוסלמים בכפר הקרוב אל-ג'יב.

בעוד שלא הוטלו הגבלות ספציפיות על פלסטינים העורכים את העלייה למכה, פלסטינים מכל העדות הדתיות נתקלו בהגבלות בפועל, כגון הסגרים והמתנות ארוכות במעברי גבול ישראלים, והדבר מנע לעיתים קרובות נסיעות למטרות דתיות.

עובדי ציבור של הוואקף התלוננו שמשטרת ישראל לא כיבדה הסכמים ביחס לשליטה על אתר חראם-אל-שאריף. למשטרת ישראל יש שליטה בלעדית על הכניסה למתחם דרך שער המוגרבים. עובדי הציבור של הוואקף שולטים בכניסות האחרות; אולם, משטרת ישראל יכולה להגביל את הגישה לכל הכניסות. באופן כללי, משטרת ישראל התירה למבקרים שאינם מוסלמים להיכנס למתחם דרך שער המוגרבים בזמן שעות הביקור הרגילות. הוואקף רשאי להתנגד לנוכחותם של אנשים מסויימים, כגון קבוצות דתיות שאינן מוסלמיות, או לפעילויות אסורות, כגון תפילה של אלו שאינם מוסלמים, או על לבוש או התנהגות בלתי-הולמים, אולם אין לוואקף סמכות אפקטיבית להוציא מישהו מהאתר. העיתונות דיווחה שלפעמים המשטרה הרשתה לקיצוניים דתיים (כגון יהודים השואפים להסיר את המסגדים ולבנות מחדש את בית-המקדש העתיק באתר) וכן לאנשים הלבושים באופן בלתי-צנוע להיכנס למתחם, ולפעמים לא ענתה כראוי לבקשה לכפות את חוקי האתר.

בזמן המועדים היהודיים – במיוחד סביב יום כיפור (ה-9 באוקטובר 2008) ופסח (15-9 באפריל 2009) – דיווחה העיתונות שמשטרת ישראל סיפקה לפעילים יהודיים ליווי למתחם הר הבית / מסגד אל-אקצה והתירה להם לערוך תפילות. העיתונות צטטה דובר יהודי שמתח ביקורת על ממשלת ישראל המגבילה את הגישה למתחם. במשך חג הפסח, עובדי הציבור של הוואקף טענו ממשלת ישראל התירה לחברי קבוצות יהודיות להיכנס לחראם-אל-שאריף ולהתפלל. עובדי הציבור של הוואקף ראו בפעולות אלו נסיונות של משטרת ישראל להפעיל יותר שליטה על האתר. אולם, שלא כמו בתקופות דיווח קודמות, פעולות אלו לא גרמו להתנגשויות אלימות בין משטרת ישראל לבין מוסלמים בתחומי האתר.

שימוש לרעה בחופש הדת

רבים ממהלכי המדיניות הלאומית והעירונית בירושלים נועדו להגביל או לצמצם את האוכלוסייה הלא-יהודית בירושלים. על פי ארגוני זכויות-אדם ישראלים ופלסטיניים, השתמשה ממשלת ישראל בתשלובת של הגבלות איזורי-בנייה לגבי פלסטינים, החרמת אדמות פלסטיניות, והריסת בתים פלסטינים על מנת "להכיל" שכונות שאינן יהודיות, יחד עם התרת התיישבות יהודית באיזורים פלסטיניים-ברובם במזרח ירושלים.

לא היו שום דיווחים על אסירים או עצורים דתיים בשטחים המוחזקים.

המרת דת בכפייה

לא היו דיווחים על המרת דת בכפייה, כולל של קטינים אמריקניים שנחטפו או הוצאו מארה"ב באופן בלתי חוקי ולא הורשו לחזור לארה"ב.

שימוש לרעה ע"י מורדים או כוחות זרים או ארגוני טרור

אף אחד בשטחים המוחזקים לא הותקף באופן שיטתי על ידי טרוריסטים מסיבות דתיות. שלטונות חמאס נמנעים לעיתים קרובות מלחקור באופן יעיל או להביא לדין פשעים ממניעים דתיים שבוצעו על ידי קבוצות מוסלמיות קיצוניות בעזה שלקחו את החוק לידיים.

עקב השתלטות חמאס על רצועת עזה, לא היתה לרשות הפלסטינית היכולת להביא לדין מקרים של אפליה על רקע דתי. נוצרים אחדים מעזה הצהירו שהם מאמינים ששכניהם המוסלמים הפלו אותם לרעה בגלל אמונתם; הם גם הביעו חששות שאף רשות חוקית לא רצתה או לא יכלה

להשתלט על קבוצות קיצוניות. חמאס לא התייחסה כראוי למקרי אפליה או אימים נגד נוצרים שארעו במשך תקופת הדיווח הקודמת.

שיפורים והתפתחויות חיוביות ביחס לחופש הדת

במאי 2009, כשמוסלמים פלסטינים ממחנה הפליטים ג'אלאזון השחיתו שני בתי קברות נוצריים, כוחות הבטחון של הרשות הפלסטינית אסרו את הפושעים ופקידי ממשל של הרשות הפלסטינית גינו את ההתקפה בפומבי.

הרשות הפלסטינית לא נתנה חסות באופן רשמי בדיאלוג בין-דתי במשך תקופת הדיווח; אולם, היא שלחה נציגים למפגשים שדנו בשיפור היחסים בין בני הדתות השונות ובנסיונות לעודד רצון טוב בין המנהיגים הדתיים. במשך כל זמן תקופת הדיווח, הוציאה הרשות הפלסטינית צווים שהגבילו את תוכן של דרשות דתיות לנושאים דתיים ונקטה צעדים על מנת למנוע מאימאים קיצוניים במסגדים בגדה המערבית מלשאת דרשות המסיתות לאלימות.

חלק III. מעמד הכבוד החברתי לחופש הדת

הקשר ההדדי בין דת, אתניות, ופוליטיקה בשטחים המוחזקים החדיר לפעמים מימד דתי לסכסוך הישראלי-פלסטיני. היו דיווחים על פגיעות חברתיות או על אפליה המבוססת על השתייכות דתית, אמונה, או מנהגים דתיים, בעיקר בין נוצרים ומוסלמים במשך תקופת הדיווח. היחסים בין יהודים ולא-יהודים היו מתוחים לעיתים קרובות כתוצאה מהסכסוך הפלסטיני-ישראלי וכן כתוצאה משליטת ישראל בגישה לאתרים קדושים לנוצרים ולמוסלמים. היחסים בין יהודים החיים בירושלים ובגדה המערבית היו מתוחים בעקבות פירושים שונים ליהדות, וכמה יהודים לא-אורתודוקסים התנסו באפליה מצד יהודים דתיים קיצוניים (המכונים לעתים "חרדים").

הגישות החברתיות המשיכו להוות מחסום להמרת דת, במיוחד עבור מוסלמים הממירים את דתם לנצרות; אולם, המרת דת אינה בלתי-חוקית בשטחים המוחזקים. הן פלסטינים מוסלמים והן פלסטינים נוצרים האשימו פקידי ממשל ישראליים בנסיון לזרוע טינה בין פלסטינים באמצעות דיווחים מוגזמים על מתחים בין מוסלמים לנוצרים.

המתח בין משפחות מוסלמיות ונוצריות הביא לפעמים להטרדה על רקע דתי. במאי 2009 השחיתו פלסטינים מוסלמים ממחנה הפליטים ג'אלאזון שני בתי-קברות נוצריים בעקבות סכסוך משפחתי.

קשר רומנטי בין בני דתות שונות היה נושא רגיש במשך תקופת הדיווח. רוב המשפחות הנוצריות והמוסלמיות בשטחים המוחזקים עודדו את ילדיהם – במיוחד את בנותיהם – להינשא בתוך קבוצתם הדתית. זוגות שערערו על נורמה חברתית זו נתקלו בהתנגדות חברתית ומשפחתית ניכרת.

קבוצה יהודית קיצונית השחיתה בית קברות מוסלמי ליד חראם-אל-שאריף / הר הבית ב-22 במאי 2009. באותו יום, קבוצת יהודים נושאים דגלים ישראליים ולבושים בחולצות המתארות את בית המקדש היהודי ניסו בכוח להיכנס למתחם. לפי דיווחים מהימנים, אותה קבוצה השחיתה כמה חנויות בבעלות פלסטינית בעיר העתיקה לאחר שמשטרת ישראל הרחיקה אותם מהמתחם. מנהיגים נוצרים התלוננו במשך תקופת הדיווח שקבוצות יהודיות השחיתו בניינים נוצריים על הר ציון, וטענו שמשטרת ישראל לא נקטה בצעדים כדי למנוע את הפשעים או לזהות את המשחיתים.

אלימות מצד מתיישבים יהודים נגד פלסטינים מנעה מכמה פלסטינים להגיע לאתרים קדושים בשטחים המוחזקים. מתנחלים בחברון מנעו בכוח ממואזינים מוסלמים להגיע למסגד אל-איברהימי / מערת המכפלה כדי להשמיע את הקריאה לתפילה, והטרידו מתפללים מוסלמים בחברון.

באוגוסט 2008, קבוצה של כ-50 מתנחלים חמושים נכנסה בכוח למסגד אל-איברהימי / מערת המכפלה בחברון לפני שכוחות צה"ל יכלו להרחיק אותם. פקידי מוסלמים גינו נסיונות מצד היהודים להרחיב ולשפץ שטחים בתחומי המסגד הנמצאים בשליטה יהודית. מתפללים יהודים באתר טענו שמוסלמים השחיתו חפצים יהודים בזמן החגים המוסלמיים.

שידורי הרדיו של המתנחלים הישראלים תיארה לעיתים קרובות את הערבים כתת-אנושיים וקראה לגירוש הפלסטינים מן הגדה המערבית. חלק מן הרטוריקה הזו כללה התייחסויות דתיות. מתנחלים יהודים, הפועלים לבדם או בקבוצות, תקפו פלסטינים והרסו רכוש פלסטיני. ברוב המקרים, דיווחים על אלימות נגד פלסטינים או על הרס רכוש לא הביאו למאסרים או להרשעות במשך תקופת הדיווח.

התקשורת הפלסטינית פירסמה ושידרה חומר המבקר את הכיבוש הישראלי, כולל ביטול הקשר היהודי לירושלים. במשך תקופת הדיווח, כלי התקשורת הרשמיים של הרשות הפלסטינית לא כללו כמעט שום אמירות משפילות על ישראל והיהודים. יחד עם זאת, אמצעי תקשורת פלסטינים אחרים שאינם תחת שליטת רשות הפלסטינית, במיוחד אלו הנשלטים ע"י חמאס, המשיכו להשתמש בלשון מסיתה במשך תקופת הדיווח.

תוכן שידורי הטלוויזיה הפלסטינית הבלתי-רשמיים שיבח לעיתים פיגועי מתאבדים ומלחמת קודש לשחרור פלסטין משליטה יהודית. תוכניות ילדים מסוימות שהוקרנו על טלוויזיה פלסטינית בלתי-רשמית העניקו לגיטימציה להריגת ישראלים ויהודים.

התקשורת הפלסטינית הבלתי-רשמית פירסמה ושידרה לעיתים קרובות חומר בעל תוכן אנטישמי. הרטוריקה של קבוצות טרור פלסטיניות כללה ביטויים אנטישמיים, וכך גם דרשותיהם של כמה מנהיגים מוסלמים ששודרו על הטלוויזיה הפלסטינית.

הטרדתם של יהודים משיחיים (אנשים המזדהים כיהודים ונוהגים לפי המסורת היהודית אך מאמינים שישו היה המשיח) בידי יהודים אורתודוקסים נמשכה במשך תקופת הדיווח. קבוצות יהודיות אורתודוקסיות פרסמו מודעות בעיתונים דתיים הקוראות ליהודים משיחיים "מסוכנים" וקראו לגירושם מתחומי איזורים ישראליים.

העיתונות דיווחה על עלייה במקרים בהם היו מעורבים "משמרות צניעות" של חרדים. משמרות אלו אכפו שמירה על אורח חיים מסורתי בשכונות חרדיות. במקרה אחד, דיווחה העיתונות באוגוסט 2008 ששבעה גברים חרדים תקפו אישה יהודיה בת 31 בדירתה משום שחשדו שהיא מנהלת "קשרים לא הגונים" עם גברים. נשים אחרות דיווחו שקיבלו איומים בטלפון והוטרדו עקב כך שלא שמרו על אורח חיים חרדי.

קבוצות נוצריות מבוססות לא קיבלו בברכה כנסיות פחות מבוססות בדרך כלל. מספר קטן של קבוצות מיסיונריות, כולל "עדי יהווה" וכמה נוצרים אוונג'ליים, נתקלו בהתנגדות למאמצייהם להשיג הכרה, הן מצד מוסלמים שהתנגדו לעבודתם המיסיונרית, והן מצד נוצרים שחששו שהגעת נוצרים חדשים עלולה לשבש את הסטאטוס קוו.

חלק IV. מדיניות ממשלת ארה"ב

פקידי ממשל של ארה"ב דנו בנושא חופש הדת עם הרשות הפלסטינית כחלק ממדיניות ארה"ב הכללית לקידום זכויות האדם.

הקונסוליה הכללית של ארה"ב בירושלים נפגשה באופן קבוע עם נציגים דתיים על מנת להבטיח שתלונותיהם הלגיטימיות ידווחו ויטופלו. הקונסול הראשי קיים קשר ברמה גבוהה עם נציגי הוואקף הירושלמי. פקידי ממשל של ארה"ב ניהלו קשר תדיר עם מנהיגים מוסלמים ברחבי ירושלים, הגדה המערבית, ועזה. הקונסוליה גם קיימה קשר קבוע עם מנהיגי הקהילות הנוצריות והיהודיות בירושלים ובגדה המערבית. במשך תקופת הדיווח, נפגשו הקונסול הכללי ופקידי הקונסוליה הכללית עם פאטריארכים יוונים, לטינים, וארמנים, מנהיגי כנסיות הכללות את הכנסיה הסורית אורתודוקסית, הכנסיה הרוסית אורתודוקסית, הכנסיה האתיופית אורתודוקסית, הכנסיה הקופטית, הכנסיה האנגליקנית, והכנסיה הלותרנית, וכן עם חברי הכנסיה המורמונית. פקידי הקונסוליה הכללית פגשו גם רבנים, דמויות מרכזיות אחרות מקבוצות דתיות אורתודוקסיות, ונציגים של קבוצות יהודיות אחרות.

במשך תקופת הדיווח, חקר הקונסוליה הכללית מיגוון האשמות כולל טענות על נזק שנגרם למקומות תפילה, על הסתה, ותלונות ביחס לגישה לאתרים קדושים. פקידי הקונסוליה הכללית נפגשו עם נציגי הקהילה הנוצרית של בית-לחם ונסעו לאיזור על מנת לחקור טענות שהרשות הפלסטינית מתנכלת לנוצרים. הקונסוליה הכללית העלה את נושא החרמת הקרקעות שבבעלות נוצרים בדיונים עם פקידי הרשות הפלסטינית ועם עיריית ירושלים.